

ФІСКАЛЬНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Андрій КРИСОВАТИЙ

ПОДАТОК – ПЕРШООСНОВА ФІНАНСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ДЕРЖАВИ

У міру свого розвитку вчення про державу відкривало нові можливості для пізнання суті фінансового господарства держави, а до того ж і для з'ясування природи його першооснови – податків. Труднощі дослідження фінансового господарства держави полягають у тому, що дві науки – економічна і політична займалися проблемами державних доходів і видатків. Виділення фінансової науки в цілком самостійний сегмент, дозволило їй на початку ХХ ст., використовуючи ідеї неокласиків і вчення про правову державу, обґрунтувати необхідність справляння податків, сформулювати визначення податку, отже, з'ясувати природу податку, яка концептуально не змінюється і в кінці ХХ ст.¹

Реальний процес оподаткування здійснюється державою і залежить від ступеня розвитку її демократичних форм. Тому дослідження природи податку фінансова наука веде в сфері вчення про державу. У свій час ще П. Прудон правильно зазначив, що «по суті питання про податки виступають питаннями про державу».²

Теоретично, економічна природа податку полягає у визначенні призначення податку, об'єкта оподаткування і джерела сплати, а також визначення того впливу, який чинить податок на суб'єктів оподаткування і на все народне господарство, як одне ціле.

Труднощі пізнання природи податку пояснюється тим, що податок – це одночасно економічне, господарське і політичне явище. Російський економіст М. М. Алексеєнко ще в ХІХ ст. сказав так про особливість податку: «З одного боку, податок – один з елементів розподілу та перерозподілу... З іншого – запровадження, справляння і використання податків є однією із функцій держави».³

Тому основне завдання пізнання природи податків – простежити еволюцію уявлень про природу податку під впливом розвитку вчення про державу. У розвитку поглядів на роль держави можна виділити два напрямки, які дозволяють краще зрозуміти соціально-економічний і суспільний зміст податків. Перший – тезис про невиробничий характер державних послуг, який не тільки відділяв фінансове господарство від державного, а й протиставляв їх. Податок у цій концепції не пов'язаний із задоволенням соціально-економічних потреб суспільства, оскільки обслуговує невиробничі видатки держави. Другий напрямок пов'язаний з наявністю поглядів на господарську діяльність держави як складову частину народногосподарської діяльності, як потребу економічного і соціального розвитку. У поглядах на податок проходить поворот до розуміння податку в ринкових умовах, як до осмисленої

¹ Пушкарева В. М. *История финансовой мысли и политики налогов.* – Москва: ИНФРА-М, 1996.

² Там само.

³ Алексеєнко М. М. *Взгляд на развитие учения о налоге.* – Харьков, 1870.

необхідності.⁴ Для суб'єктів господарювання податок може бути поганий або дуже поганий, бо він навіть і мінімальний скорочує реальні доходи податкоплатників. Але його сплата є обов'язковою для задоволення суспільних благ і не залежить від бажання і волі конкретного платника.

Сьогодні в Україні діють понад 28 законів, які регулюють порядок обчислення і сплати різних видів податків і відрахувань. Усього за чинним законодавством передбачено 26 загальнодержавних податків, зборів і відрахувань і 16 місцевих податків та зборів. Конституція України закріпила положення про те, що система оподаткування встановлюється тільки законами України. І водночас це досить зручний момент для удосконалення систем оподаткування.

Чинна податкова система зазнає критики як у наукових колах, так з боку підприємців, політичних діячів, депутатського корпусу. Однак стає дедалі очевиднішим, що ця критика базується на емоційних, поверхових фактах економічної дійсності. Відсутній глибокий аналіз фінансових зв'язків в економіці, потреб держави в фінансових ресурсах для виконання покладених на неї функцій по регулюванню темпів і пропорцій розвитку економіки, підтримання на належному рівні суспільного добробуту, обороноздатності, системи державного управління.

Як правило, скорочення видатків бюджету намагаються компенсувати за рахунок скорочення соціальних програм. Але навіть у США під час проведення податкової реформи 1981–1986 рр. цього не вдалося досягти, наслідком чого стали безпрецедентні дефіцити федерального бюджету. У нашій же країні, де соціальні витрати спричинені зубожінням широких верств населення, більш-менш значне їх скорочення можливе лише на ґрунті створення умов для нормальної праці, її належної оплати і забезпечення незалежності більшої частини громадян від державної допомоги.

Ситуація погіршується ще й тому, що в нинішніх умовах відсутня можливість передачі частини соціальних витрат на підприємницькі структури і доходи громадян. Це зумовлено низьким рівнем заробітної плати та збитковістю частини підприємств. Тому можливість скорочення витрат бюджетів в Україні виключає різкі зміни у системі оподаткування щодо значного зниження його рівня.

З жовтня 1997 р. почали діяти Закони України «Про податок на додану вартість» та «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» (із наступними змінами).

У результаті впровадження норм нового Закону України «Про податок на додану вартість» значно зменшилась чисельність платників податку порівняно з тим періодом, коли сплачували податок в умовах декрету Кабінету Міністрів України «Про податок на додану вартість».

Якщо за результатами контрольної роботи на 1 липня 1997 року налічувалось 421,1 тис. платників, то уже на 20 листопада їх було зареєстровано лише 338 тис., або на 21 відсоток менше. Основною причиною цього є законодавче звільнення від оподаткування підприємств малого бізнесу, обсяг оподатковуваних операцій яких становить менше 10,2 тис. грн., а також звільнення від оподаткування фізичних осіб, які займаються торговельною діяльністю за готівкові кошти за умови сплати ними ринкового збору. Унаслідок дії цих норм прогнозується подальше зменшення кількості зареєстрованих платників податку.

Результати аналізу прийнятого 18. 11. 97р. Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» свідчать, що ряд його статей спрямовано на зниження надходжень до бюджету податку на прибуток. Так, згідно з пунктом 22.14 після набуття чинності цим Законом на валові витрати виробництва підприємствами віднесені всі витрати за відвантаженою до 1 липня 1997 року продукцією. Внаслідок впровадження лише цієї норми надходження до бюджету податку на прибуток зменшились на 300 – 500 млн. грн.

⁴ *Алексеевко М. М. Взгляд на развитие учения о налоге. – Харьков, 1870.*

Андрій Крисоватий

Податок – першооснова фінансового ...

Державна податкова адміністрація України розробила уніфіковану форму звіту про фінансові результати від проведення бартерних операцій, яка повинна щоквартально надсилатись до ДПА України.

Значні резерви надходження податку на прибуток є на підприємствах – виробниках сільгосппродукції. У Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» чітко визначено, що такі підприємства сплачують податок на прибуток на загальних підставах, якщо обсяги виробництва їхньої продукції становлять менше 50 відсотків загальновалового доходу.

У формуванні доходів бюджету останнім часом підвищилася роль фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. За станом на 1 січня 1999 року в Україні зареєстровано 883 432 підприємств, 76 відсотків яких сплатили в минулому році 151 361 тис. грн. прибуткового податку з громадян, або 5 відсотків від загальної суми надходжень до бюджету. Кожен підприємець у минулому році сплачував у середньому за місяць 23,8 грн. прибуткового податку.

З метою реалізації програми уряду на підтримку малого та середнього бізнесу Державна податкова адміністрація України внесла зміни в Закон України «Про прибутковий податок з громадян», який 13 лютого поточного року був прийнятий Верховною Радою України. Відповідно до нього введено фіксовану сплату прибуткового податку (придбання патенту). У зв'язку з прийняттям вищевказаного Закону перед податковими адміністраціями постають нові завдання. Кожен з їх працівників на своїй ділянці роботи повинен не перешкоджати підприємцю, а, навпаки, сприяти усуненню адміністративних перешкод під час його спілкування з податковою адміністрацією, сприймати підприємця не як потенційного порушника, а бачити в ньому важливого учасника процесу формування доходної частини бюджету держави.